Anul VI. 15 Martie, 1912. Nr. 6.

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ.

— APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ. —

REDACTOR:

Dr. NICOLAE BĂLAN.

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: SIBIIU, STRADA REISSENFELS, 11.

CUPRINSUL:

SIBIIU.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

1912.

„REVISTA TEOLOGICĂ“

:: :: apare de două ori pe lună. :: ::
Abonamentul pe anul întreg e: 10 cor.

Manuscrisele și toată corespondența, împreună cu costul abonamentului, sunt a se trimite la adresa: Dr. Nicolae Bălan, profesor seminarial, Sibiiu (Nagyszeben) strada Reissenfels Nr. 11.

De pe anul I. (1907) se poate căpătà colecția întreagă, afară de Nr. 1.
De pe anul II. (1908) se poate căpătà colecția numai dela Nr. 7 încoace.
De pe anul III. (1909) se poate căpătà colecția întreagă, afară de Nr. 5.
De pe anul IV. (1910) se poate căpătà colecția întreagă.
De pe anul V. (1911) se poate căpătà colecția întreagă.

Numărul festiv «Andreiu Șaguna» se vinde cu prețul de 1 cor.

A apărut Nr. 1 din «Biblioteca bunului păstor» — „Taina pocăinții“. Nr. 2 va apăreà în curând și se va trimite numai acelora dintre abonații revistei, cari vor fi achitat întreg prețul abonamentului până la data apariției lui. E deci, în interesul abonaților să achite cât mai grabnic prețul abonamentului, ca să poată primì gratuit publicațiile din «Biblioteca bunului păstor».

Anul VI. 15 Martie, 1912. Nr. 6.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru ştiinţa şi vieaţa bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei.
Un număr 50 fil.

BISERICA ORIENTALĂ IN FAŢA BISERICILOR APUSENE.

Oricine ştie, că biserica orientală, cu toate că a păstrat spiritul apostolic, care îi impune datorinţa de a se dovedì ca atare în lumea întreagă, n'a fost niciodată pătrunsă de acel spirit *propagandist*, care caracterizează bisericile apusene, chiar şi pe acelea cari în virtutea principiilor lor fundamentale ar trebuì să condamne ori ce propagandă, ca pe o pedecă în calea lucrării libere a Duhului sfânt asupra sufletelor. Dar, în urma unor împrejurări politice, biserica catolică şi ortodoxă orientală, de mai multe veacuri, nu numai nu s'a arătat *propagandistă*, ci păreà osândită a păstrà numai pentru sine vistieria sacră, pe care a primit-o dela Apostoli. Provedinţa aveà — fără nici o îndoială — scopul său, impunându-i adevăratei biserici acea stare de izolare şi de atonie, după cum ea a avut atare ţintă trimiţând unei părţi din această biserică un martiriu de mai multe veacuri. Oare n'a fost acest martiriu mijlocul pentru a conservà în sânul ei acea ortodoxie, pe care au perdut-o în prosperitatea lor bisericile apusene? Noi nu suntem atât de îndrăzneţi încât să pretindem a cunoaşte planurile nepătrunse ale Provedinţei, dar suntem izbiţi de aceste două fapte din domeniul trecutului:

1. că biserica catolică orientală a păstrat ortodoxia în mijlocul suferinţelor seculare;

2. că a câştigat pentru credinţă rasa slavă, în vremea ce pierdeà rasa latină. Un al treilea fapt ne produce o vie impresiune în zilele noastre: anume, pentru a ne exprimà astfel, fără ştirea ei şi fără ca ea să-şi deà în chip direct concursul la acest

3. fapt, biserica orientală începe a se face cunoscută acestor biserici apusene, cari au părăsit-o începând din veacul al nouălea.

Din motive interesate împărații din răsărit căutară altădată să reîmpreune bisericile despărțite. Papii din motive analoage s'au nizuit, nu să unească, ci să domineze bisericile răsăritului.

Momentul Provedinței nu sosise încă. Astăzi lumea nu mai încearcă atari întreprinderi mărețe de unire sau de supunere, și iată că biserica catolică orientală pătrunde puțin câte puțin în sânul bisericilor apusene fără să fie cu putință a spune sub ce impulsiune se făptuește această mișcare. Ea s'a îndeplinit încetul cu încetul, fără sgomot, prin niște fapte aproape fără însemnătate în ele înseși; aceste fapte fără valoare s'au primit și din ele rezultă astăzi o mișcare, a căreia gravitate nimenea n'o poate ascunde.

E puțin lucru, în aparență, ca un om de credință, un preot zelos să conceapă planul ridicărei unei biserici ortodoxe în sânul bisericilor apusene; dar dacă impulsiunea, căreia el s'a supus, se comunică, dacă se înalță astfel de biserici ortodoxe în toate părțile, dacă sunt atari în cele mai multe din statele europene, dacă îndemnul trece din vechiul continent în cel nou și răsbește până în California, atunci e cu neputință să nu recunoască cineva, că mai presus de niște fapte particulare, cari — luate izolat — n'au vre-o importanță mare, planează un mare fapt, de care trebue să se țină socoteală.

E puțin lucru, în aparență, că unii oameni de credință aspiră către unirea bisericilor pe temeiul adevărului; dar dacă acești oameni se înmulțesc, dacă aspirațiunea lor particulară devine oarecum o inspirație socială, un instinct, care pătrunde sufletele, le supune, le îndreaptă, le mână înainte fără a ștì limpede în ce chip și pentruce, — atunci nu se mai poate privì unirea ca o cugetare bună a câtorva oameni evlavioși; ea trebue primită ca o impulsiune providențială, care va sfărâmă pedecile, ce par de neînvins pentru puțina noastră înțelepciune omenească.

E puțin lucru în aparență, că câțiva prieteni ai adevărului, încumetându-se a înfruntă mânia unei partide și nepăsarea mulțimii, fac încercarea să întemeieze un smerit organ, prin care biserica ortodoxă va puteà, pentru întâia oară, să fie ascultată în mijlocul luptei sgomotoase dintre opiniunile teologice și filozofice,

al căror teatru este Apusul. Dar dacă această foaie umilă, cu toate că cu sacrificii numeroase continuă a trăì, dacă ea ajunge să se statornicească pe temelii solide; dacă glasul ei e ascultat în mijlocul sgomotului, care ar puteà de o sută de ori să-l stingă; dacă alte jurnale pretineşti reproduc cu laude lucrările ei în diferitele părţi ale lumii; dacă jurnalele vrăşmaşe îi duc groaza, atunci organul bisericii ortodoxe în apus nu mai este, în ochii oricărui om cugetător, o simplă revistă după chipul şi asemănarea altor foi religioase, ele văd în el biserica ortodoxă însaşi dovedindu-şi doctrina sa.

E puţin lucru, în aparenţă, ca un scriitor din apus să se ocupe de biserica catolică orientală. Dar când o mulţime de scriitori în Franţa, în Germania, în Anglia, în America, studiază acelaş subiect; când, de pildă, în sânul universităţii latine din München doctorul Pichler ia asupra sa combaterea doctorului Doellinger; când în sânul bisericii anglicane, doctorul Overbeck proclamă, că tipul adevăratei biserici nu este nici în romanism, nici în protestantism, ci numai în biserica catolică orientală; când teologii fanatici ai romanismului, bunăoară cardinalul Pitra şi abatele Tilloy, se silesc să atenueze greşelile bisericii lor pentru a o pune în potrivire cu biserica catolică orientală; când alţi teologi tot aşa de fanatici sunt de părere că polemica cu biserica orientală se impune spiritelor din ce în ce mai mult, atunci nu se mai poate micşorà mişcarea ştiinţifică, care se face în jurul bisericei orientale, la cele mai neînsemnate proporţii ale tipăririi câtorva opere.

Dacă noi am puteà întrà şi pe terenul politicei, am indicà încă şi alte simptome, cari ar întărì pe cele, cari le-am aràtat şi cari ar contribuì la demonstrarea adevărului, că fără a o părtinì din oarecare parte, biserica catolică orientală este fără rezistenţă împinsă a face mărturisiri despre sine însaşi, despre doctrina sa, despre constituţiunea, despre vieaţa sa intimă în faţa bisericilor apusene.

In ce vreme se întâmplă această mişcare? Intr'un timp, când spiritele lipsite de adevăr, se chinuesc sub apăsarea a o mie de sisteme, cari nu pot da răspunsuri îndestulitoare la problemele ce şi-le pun; într'o epocă, când toate naţiunile sunt împinse cu toată puterea unei impulsiuni providenţiale a legà între ele relaţiuni de tot felul, a face schimb neîntrerupt cu ideile lor, mo-

ravurile, civilizaţiunile lor respective; într'o epocă, când papalitatea care a atras după sine toate bisericile apusene aşa departe de adevăr, cade sfăşiată şi-şi pierde orice înrîurire socială; într'o epocă, când bisericile despărţite de Roma începând din veacul al XVI-lea simt mai mult, ca ori-când, că ele au făcut un drum greşit şi că trebue să dee avizul pentru o nouă reformă în înţelesul ortodox, dacă nu voiesc să piară.

Este cu neputinţă să nu observe omul în aceste fapte, ce ne par incontestabile, degetul lui Dumnezeu, care conduce evenimentele către triumful definitiv al bisericii sale. In nerăbdarea noastră, atât de firească unor fiinţe efemere, pentru cari un secol este o perioadă de timp aşa de lungă, noi am voì să vedem făptuindu-se acest triumf sub ochii noştri; dară Dumnezeu, înaintea căruia timpul în toată întregimea lui nu este decât un moment fugitiv, nu este aşa de grăbit în intenţiunile sale. Nu putem aşadară statorì momentul, când se va săvârşì triumful adevăratei biserici; însă aurora acestei victorii străluceşte într'o lumină aşa de vie, încât ar trebuì să ne închidem ochii de bună voie pentru a nu o băgà în seamă.

Ca şi Christos biserica are de percurs patru perioade. Ea a strălucit maî întâi prin minunile şi învăţătura sa. Apoi a venit perioada suferinţelor. Vrăşmaşul i-a sfăşiat haina şi a acoperit-o de ocară; a îmbrăcat-o cu mantaua batjocurii; capul i l-a înţăpat cu o cunună de spini; membrele i-le-a sfărâmat; a răstignit-o pe cruce şi i-a strigat în delirul mândriei sale: «Hei! Tu care pe alţii ai mântuit, mântueşte-te pre sine-ţi». Şi în timp ce privind biserica, care părea moartă şi îngropată în mormânt, credincioşii se tânguiau şi erau cuprinşi de o jale adâncă, vrăşmaşul triumfà împodobit de o diademă: mândru de bogăţiile şi de puterea sa, aşezat pe un tron, în faţa căruia se prosternau toţi puternicii lumii.

Dar iată că biserica scutură ţărâna mormântului şi Apostolii săi cuprinşi grabnic de uimire exclamă: «Ea a înviat, noi suntem mărturii». Duhul lui Dumnezeu începe atunci să pătrundă şi *să sufle unde-i este voia*, ca să creeze Apostoli şi *să înoiască faţa pământului*. Vrăşmaşul, pe care profetul îl zărise de-alungul veacurilor în strălucirea puterii sale, dar cu picioarele de argil, simte că mărimea i-se eclipsează şi că nu peste mult nu va mai ră-

mâneà din el, decât o ruină. Opera lui Dumnezeu începe a se săvârşì. Ca şi Christos biserica a înviat şi-şi începe perioada vieţii sale glorioase, pe care va continua-o până în ziua, când călcând pe urmele conducătorului său, se va suì la ceruri.

Aşa fel se prezintă biserica soborniceească orientală în acest moment bisericilor apusene. Orice creştin sincer e dator a-şi aţintì privirea asupra acestui mare eveniment.

După *Guettée*. ***I. Beleuţă.***

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE CIVILIZAŢIEI.

— După *Petrow*. —

(Sfârşit).

Dacă Ştiinţa vrea să înlocuiască Religia trebuie să-şi ia asupră-şi obligaţiunile ei şi dacă vrea să aibă prioritate, e silită să ofere omenirii mijloace mai puternice, să-i arate o cale pe care să ajungă mai repede la realizarea scopurilor finale ale vieţii, de cum a făcut Religia. Ştiinţa se declară singură capabilă pentru asta. Ea anunţă triumfătoare că numai Ştiinţa poate duce pe oameni spre un viitor mai bun: «Dacă vrem să facem cunoscut pretutindeni condiţiunile, de care depind progresele civilizaţiei mai nouă, zice ***Buckle***, trebuie să le căutăm în istoria acumulării şi răspândirii Ştiinţei actuale. Fenomenele fizice şi principiile morale produc uneori o mare încurcătură în progresul general al lucrurilor, însă în decursul timpului intră iar în ordine şi în echilibru şi în chipul acesta lasă legilor intelectuale libertatea de acţiune, independent de aceste puteri inferioare şi subordonate». O asemenea aserţiune se bazează pe părerea că întreaga desvoltare, efectuată în civilizaţia noastră e o mişcare intelectuală şi că progresul moral al societăţii stă în raport direct cu creşterea cunoştinţelor. Insă, o asemenea judecată arată o necunoaştere a inimii omeneşti, o necunoaştere a rostului Ştiinţei şi a celor ce ne poate da ea. Domeniul Ştiinţei e întins, ba dacă vrem e nemăsurat. Rosturile ei sunt foarte mari. Ea a făcut atât de mult şi va face şi mai mult pentru omenire, încât pentru orice om cugetător numele ei trebuie să fie sfânt; însă forţa motrice a culturii nu-i intelectul şi instrucţiunea *singură* nu poate îmbunătăţì moravurile. Ştiinţa lărgeşte orizontul spiritual al omului, îi desvoaltă puterile spirituale, îi măreşte puterea asupra naturii; însă, fără conlucrarea religiunii, e incapabilă de a renaşte pe om spiritualmente şi de a-l înălţà moralmente. Să lăsăm calea unei explicări lungi şi să ne amintim de pildă de «panamaniştii» fran-

cezi. În afacerea Panama se aflau senatori, membri ai parlamentului, redactori de jurnale foarte influenţi — toţi oameni cu cunoştinţe considerabile, cu capacităţi însemnate, şi totuşi — toţi fără excepţie — o grămadă de înşelători. E trist, dară e natural. Inima omului e mişcată de una şi aceleaşi patimi, indiferent dacă bate în cugetătorul progresionist sau în simplul salahor. Pescarul din Galileea, care nu ştie nici să citească, nici să scrie, poate sta mai sus moralmente ca o duzină de filozofi, de astre ale Ştiinţei. Dacă luăm de pildă tabloul moral al lui *Bacon de Verulam* — părintele Ştiinţii empirice — cu sclavii negrii, descris în «Coliba lui moş Toma», trebuie să ne convingem că cultura poate schimbà doar formele răului, îl poate rafinà, însă nu-i e dat ei să distrugă răul şi să înobileze moravurile. Nu-i treaba Ştiinţei ca cu ajutorul unei reînoiri a inimii să conducă pe oameni pe calea realizării împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ.

Poate fi oare Ştiinţa în stare să creeze omenirii prin alte mijloace, poate, un viitor luminos? Ştiinţa, explicându-ne legile după care există universul, descoperindu-ne mijloacele pentru a influenţà asupra forţelor ascunse în materie, ne dă o putere imensă asupra naturii. A fost un timp când omul tremurà în faţa oricărui fenomen amenințător din natură; astăzi e stăpân pe ele. Ştiinţa a schimbat soarele într'o presă de tipar, a saturat valurile, a înlănţuit uraganul, a pus aburul în lucru, a silit fulgerul să intre în lanţurile paratrăsnetului; boruri de diamant pătrund prin sinurile munţilor, şi aduc apă în deşertul arzător; ciocane gigantice lovesc blocurile metalice; telegraful, telefonul, telescopul a înlăturat depărtările; analiza spectrală a descoperit părţile constitutive ale planetelor; mii de fabrici cu o cheltuială relativ neînsemnată de forţă musculară îndeplinesc lucrări, pe care titanii din mitologie nici nu le-au visat măcar. Dacă oamenii din lumea veche, privind în viitor şi-ar fi putut închipuì ceeace face ştiinţa azi, ar fi crezut că acum a început vârsta de aur pe care o visaseră poeţii lor. Insă cu toate cuceririle minţii, pământul făgăduit fuge din ce în ce mai mult dinaintea noastră ca o Fata morgana. Profunda ignoranţă a masselor populare, grozava îngreuiare de lucru, cerşetoria strigătoare la cer alături de risipa şi desfrâul, nu sunt simţite cu mai puţină durere în secolul electricităţii şi al aburului ca în veacurile de crudă barbarie. «Spitalele şi temniţele sunt tovarăşi tot aşa de obişnuiţi ai progresului ştiinţific ca şi palatele luxoase şi magazinele măreţe», zice ***Henry George***. «In reşedinţele sgomotoase, pe strade pardosite cu asfalt şi luminate cu sori electrici, întâlnim fete tot aşa de sleite, de posomorîte, ca şi altă dată. In mijlocul celei mai mari îngrămădiri de bogăţii găsim oameni, cari mor de foame şi copii bolnavi, cari sug la

sânul uscat al mamei lor. Partea tragică a parabolei evanghelice cu bogatul și săracul Lazăr nu și-a pierdut nici azi adevărul sguduitor».

«Ce-i folosește lui Prometeu, omului în genere, că a adus focul din cer și l-a pus în serviciul lui, că spiritele pământului și ale aerului îi sunt supuse», întreabă cunoscutul învățat ***Huxley*** «dacă vulturul nevoiei îi roade veșnic interiorul ținându-l doar la o distanță de un fir de păr de stricăciunea finală? Nu îndrăsnesc să exprim părerea», zice tot el, «că, dacă nu e nădejde de o îmbunătățire radicală a stării celei mai mari părți a familiei omenești — dacă e adevărat că creșterea cunoștințelor care are drept rezultat dobândirea unei puteri mai mari peste natură și dacă bogățiile câștigate prin puterea aceasta nu vor schimbà cu nici un fel extinderea și răspândirea sărăciei cu toată degenerarea ei fizică și morală în masele poporului — aș salutà cu bucurie venirea vre-unei comete căzătoare, care să răstoarne toată societatea aceasta pregătindu-i sfârșitul dorit».

«Legătura aceasta a sărăciei cu progresul» — observă ***Henry George*** — «e marea enigmă a timpului nostru. Ea e faptul central, din care izvoresc toate greutățile industriale, sociale și politice care turbură lumea și cu care oamenii de stat, filantropii și pedagogii se luptă înzadar. Din cauza aceasta se ridică acei nori negri, cari acopăr până și viitorul națiunilor celor mai progresive și mai independente. Aceasta e enigma pe care a pus-o sfinxul civilizației noastre și a cărei nedeslegare înseamnă moartea. Cât timp creșterea bogățiilor, pe care o numim progres material, va constà numai în strângerea de averi, în mărirea luxului și întărirea contrastului dintre «Casa prisosului» și «casa lipsei», nu putem spune că progresul săvârșit e un progres adevărat și durabil». O reacțiune se impune. Trebue să reînoim forțele motrice ale civilizației, întroducând în vieață factori noi făcând abstracție de Știință. Știința care-și ia aroganța de a formà pe pământ un domeniu independent de adevăruri mai înalte și cu o îndreptățire egală, trebue să spunem că a dat faliment în direcția aceasta. In loc ca uniți sub conducerea cerului să ducă lupta contra dușmanului comun, contra împărăției întunerecului și minciunii, oamenii se luptă pentru pradă sub steagul științei. Ca deviză fundamentală a vieții s'a luat zicala: Puterea merge înaintea dreptului, sau cum spune Biblia despre Ismail (I Moise, XVI, 12): «Mâna lui va fi împotriva oricărui și mâna oricui împotriva lui». Fiecare există numai pentru sine, adecă, domnește o dușmănie generală, o neîncredere și răutate reciprocă și nicăiri nu e liniște, dreptate, compătimire și iubire. Adversarul cade; cu atât mai bine: rassa omenească prin luptă se îmbunătățește. Cruțarea e o

crimă, fiindcă sacrifică pe cei puternici celor slabi și pe cei bogați cu duhul și cu trupul celor leneși și șubrezi. Lumea, zice Știința, e mișcată și stăpânită de legea inexorabilă a luptei pentru existență. Ca o urmare logică a unei asemenea concepții despre vieață și a unei asemenea priviri a factorilor civilizației apare filozofia lui Nietzsche.

Nietzsche e un cugetător german original și strălucit, un om cu un mare talent multilateral. E critic, poet, filolog și în urmă filozof. Ca temă fundamentală a activității lui literare și filozofice îi servește lupta grozavă și deschisă împotriva creștinismului. Nietzsche crede, că toate relele din vieața modernă, toată mizeria civilizației noastre provine din faptul că ne-am supus postulatelor evanghelice ale iubirii, blândeții și milostivirii. După părerea lui abià atunci se va deschide înaintea omenirii o perspectivă strălucită când va scăpà din lanțurile morale impuse de Isus Cristos. Dați omului deplină libertate și spațiu liber, zice Nietzche, scăpați-l de imaginile înșelătoare ale conștiinței, cinstei și rușinii, recunoașteți îndreptățirea tuturor instinctelor și pasiunilor lui, și vă veți mirà de puterea forțelor descoperite în el. Duzini, sute, poate mii de indivizi slabi vor pierì, înăbușiți în lupta aceasta, însă în schimb învingătorul, sătul de sudoarea și sângele lor, se va urcà pe cadavrele lor ca pe o scară și va pune baza unei noi rasse de ființe. Acesta nu va mai fi simplu «om» ci «supraom».

Filozofia lui Nietzsche e perfecționarea teoriei lui Darwin. După Darwin lunga scară a ființelor vii, începând dela organismul cel mai inferior și terminând cu cel mai superior, omul formează un lanț neîntrerupt de trecere dela o formă la alta. Pe calea luptei pentru existență organismele se perfecționează neîncetat: numai exemplarele mai tari durează, cele mai pregătite de luptă, celelalte sunt nimicite sau mor dela sine din cauza lipsei de hrană. In virtutea legii eredității orice privilegiu născut în chip întâmplător rămâne în organism. In decursul veacurilor la unele specii de animale se grămădesc atâtea forme deosebite, încât formează un nou tip mai desăvârșit. Cu acesta se repetă acelaș proces. Selecțiunea naturală a ființelor mai bine pregătite și legea eredității nu-și întrerup funcțiunea lor nici o clipă. Perfecționându-se astfel, lumea organică produce în urmă tipul omului. O asemenea teorie (chiar dacă lăsăm la o parte adevărul sau particularitatea ipotezelor ei fundamentale) nu ni-se pare terminată. Nietzsche s'a supus muncii de a o terminà, punând punctul pe «i». Dacă omul printr'un lung lanț de forme moarte apare în mod nemijlocit unit cu maimuța, dacă a provenit din ea, precum și maimuța la rândul ei a provenit din alte organisme mai inferioare

— de ce am rămânea oare la om? Dacă nu imediat, nu mâine, nu după o sută de ani, totuş va trebuì să apară odată o fiinţă care să fie şi mai bine pregătită pentru vieaţă, care să fie şi mai perfectă ca omul. A conduce pe oameni pe o asemenea cale, la capătul căreia le fac semn titani şi semizei, e o chemare atât de măreaţă, crede Nietzsche, încât nu trebuie să te laşi amăgit de postulatele religiunii, moralei, conştiinţei şi Istoriei.

Cu cât se va face mai mult rău cu atât se va desfăşurà mai multă forţă şi energie, şi supraomul va apărea cu atât mai de grab. Fiţi aspri, porunceşte Nietzsche discipulilor săi. «Nu vă lăsaţi târîţi de milă, compătimire şi iubire! Inăbuşiţi pe cei slabi, urcaţi-vă pe cadavrele lor, voi fiii unei rasse nouă; idealul vostru e supraomul».

E o teorie îngrozitoare! Nu triumfă cei mai buni, ci cei mai puternici, hrăpăreţii. Binele, iubirea şi adevărul să se retragă şi să facă loc violenţei, neruşinării şi viţiului. Dionisius, tiranul Siracuzei, Irod cel mare, Nero, Cezare Borgia — iată reprezentanţii ideilor Nitzscheiniane. Unde rămâne fericirea tuturor membrilor familiei omeneşti, pe care o promisese ştiinţa? Unde e triumful celor mai înalte principii: adevărul şi iubirea? Unde-i altruismul universal răspândit? De ce n'aduce ştiinţa odată cu progresul material şi o îndreptare a moravurilor? De ce nu smulge răul din rădăcină? A! asta nu-i treaba ei! Cauza răului e de natură morală şi ştiinţa e neputincioasă împotriva răului moral. Ea poate sfărâmà stânci, poate împrăştià grămezi mari de metal, însă nu poate înmuià o inimă învârtoşată. Toate invenţiile sgomotoase, fala epocei noastre, sunt mici în raport cu destinaţia lor şi nu spun nimic în raport cu scopurile, cărora le servesc. Destinaţia lor în cea mai mare parte constă exclusiv în înaintarea progresului material, stăpânia omului asupra forţelor naturii, grămădirea de bogăţii şi comodităţi exterioare. Apostolii şi filozofii, cari predică înfrăţirea popoarelor, şi-au îndeplinit chemarea lor şi fără telefon şi fără telegraf; însă milioane de sârme cari au împresurat în zilele noastre tot pământul ca o pânză de păianjen, servesc mai ales jocului înşelător al burselor şi vorbăriilor ziarelor asupra jocului politic al piticilor morali. Cu un cuvânt, cunoştinţa, ştiinţa e o unealtă, care poate fi şi bună şi rea, după cum ştim să ne folosim de ea. Ştiinţa de pildă a descoperit iarba de puşcă şi paşnicul Chinez despărţit prin zidul lui mare de tot restul lumii, a întrebuinţat-o veacuri întregi în linişte, a organizat cu ea focuri de artificii etc... însă Europeanul răsboinic, care priveşte cu atâta dispreţ de pe culmea culturii la Chinezii înapoiaţi, adaugă prafului de puşcă, puşti, tunuri şi ghiulele, cheltueşte miliarde cu fabricarea lor şi cu ajutorul descoperirilor unui Schwarz, Chassepot,

Berdan, Mauser, Martini, Armstrong, Hochkin, Maxime, Krupp şi a multora altora; — deoarece numărul lor e foarte mare — poate distruge milioane de fraţi. Dacă comparăm mulţimea prafului de puşcă, a dinamitelor sau piroxilinei, întrebuinţată la asedii sau bombardări pentru distrugerea locuinţelor liniştite ale oamenilor cu mulţimea materiilor explosive întrebuinţate la ameliorarea căilor de comunicaţie, în scopul apropierii popoarelor, la săparea de tuneluri, la lărgirea trecătorilor înguste din munţi, la înlăturarea stâncilor primejdioase submarine: — vom vedeà ce tristă mărturie prezintă omenirii din punct de vedere al desvoltării morale, tocmai Europa, centrul culturii! — Explicarea exclusiv ştiinţifică dă minţii numai o dresură şi dacă omul din natură se aseamănă cu animalele răpitoare, cultura aceasta doar îi ascute dinţii şi ghiarele. Raţiunea serveşte la pregătirea şi prelucrarea solului, care va fi ocupat apoi de alte forţe. Raţiunea e puterea executivă, însă puterea legislativă, puterea conducătoare aparţine inimii. Evanghelia a anunţat lucrul acesta înaintea veacului al XIX-lea: «din inimă ies gândurile rele», însă şi cele bune. Dumnezeescul cunoscător al inimii, Iisus Christos, Mântuitorul, a arătat mai întâi omenirii că spiritul oamenilor e singurul izvor al vieţii sociale, politice şi istorice, şi că cu cât e mai perfect cu atât şi lucrările produse de el sunt mai perfecte. «Dacă vreţi ca vieaţa care vă înconjoară să se transforme» zice creştinismul, «transformaţi-vă voi înşivă, educaţi-vă inima voastră». O vieaţă frăţească, plină de iubire, o împărăţie a lui Dumnezeu pe pământ e posibilă, însă trebuie s'o căutaţi nu în mediul vostru, nu în ceva din afară, ci în voi, în inima voastră. Inima însă nu-i un domeniu supus influenţei Ştiinţei, ci e domeniul exclusiv al Religiunii. E imposibil să insuflăm naturii morale a omului forţe pe cale externă, mecanică. Ştiinţa nu poate face pe om să-şi schimbe voinţa. Prin groază şi siluire îl poate silì să se abată dela o acţiune rea, însă nu-l va face să renunţe la voinţa rea, care e o mişcare lăuntrică, şi nu-i supusă nici unei forţe externe. Reînoirea morală a omului apare condiţionată de supunerea voluntară sub o putere, cu o atracţiune aşa de puternică, încât să-i înlănţue conştiinţa, să i mişte sentimentele şi înclinaţiunile în cel mai înalt grad, să pună în acţiune tot ce-i bun în ele, şi să dea posibilitatea unui triumf al părţii mai superioare din natura omului peste cea inferioară. Numai Religiunea Evangheliei poate aveà o asemenea putere pentru omenire. Evanghelia vorbindu-ne de Dumnezeu ca iubire desăvârşită şi adevăr absolut, de raportul lui cu lumea şi de îndatoririle noastre către el — ne umple sufletul cu cea mai mare evlavie faţă de fiinţa cea mai înaltă, deşteaptă în noi năzuinţa de a fi vrednică de iubirea lui şi provoacă în noi supunerea vo-

luntară în faţa poruncilor sale, ca în faţa legii morale inexorabile. Creştinismul — şi numai el — împinge pe oameni mereu înainte în desvoltarea morală în numele celei mai înalte sfinţenii, care e Dumnezeu.

Din cele spuse până acum se desprinde următoarea concluzie generală: Cel mai înalt ideal universal al întregei omeniri e idealul arătat de Evanghelie, adecă, Impărăţia lui Dumnezeu. Calea spre realizarea lui e renaşterea, reînoirea morală a întregei naturi spirituale a omului, formarea unei concepţii creştine despre lume în el, transformarea voinţei lui în spiritul iubirii şi adevărului evanghelic. Ca forţă motrice în calea aceasta serveşte Religiunea. O asemenea deducţiune nu poate fi de loc înjositoare pentru Ştiinţă şi n'are nici un motiv s'o conteste. Ştiinţa îşi are sfera ei specială de activitate, o sferă de asemenea foarte respectabilă, în interiorul căreia orice rezultat în felul lui apare ca o mare binefacere pentru omenire. Amândouă aceste domenii, atât domeniul înfluenţat de Religiune, cât şi cel înfluenţat de Ştiinţă, prin natura stării de fapt nu apar în contrazicere unul cu altul ci se întregesc reciproc. Şi dacă între reprezentanţii Ştiinţei şi ai Religiunii se întâmplă ciocniri, astea se explică printr'o tristă neînţelegere: prin incapabilitatea de a se orientà în marginile competenţei lor, prin dorinţa de a pătrunde într'un domeniu străin. Există o poveste din Evul mediu cu doi cavaleri, cari se băteau pe viaţă şi pe moarte fiindcă se acuzau unul pe altul de neadevăr evident — după convingerea lor. Se certau pentru coloarea unui scut: unul ziceà că scutul e alb iar celălalt susţineà că e albastru. Şi amândoi aveau dreptate. Scutul erà văpsit pe amândouă părţile cu două colori diferite: una cu alb şi cealaltă cu albastru. Dacă cavalerii ar fi privit scutul în chestiune nu numai dintr'o parte ci din amândouă, sau dacă asta le erà imposibil din cauza poziţiilor luate, totuş dacă fiecare ar fi declarat că a privit scutul numai din partea care-i erà accesibilă şi că are drept să vorbească numai de o parte a scutului, neînţelegerea nu i-ar fi dus la o luptă sângeroasă; cavalerii nu şi-ar fi rupt scuturile fără folos în luptă, ci şi-ar fi întins mânile frăţeşte.

Lupta dintre reprezentanţii Ştiinţii şi ai Religiei se explică deci printr'o neînţelegere. Atât Ştiinţa cât şi Religia are de a face cu unul şi acelaş obiect, cu organismul enorm al lumii în total şi cu al omului în particular, care în mijlocul universului infinit prezintă în sine o «lume în mic» deosebită şi despărţită. Răspunzând la întrebarea minţii şi inimii noastre, Ştiinţa şi Religia ne lămuresc enigma existenţei lumii din două puncte de vedere deosebite. Ştiinţa determină legile veşnice şi inexorabile, după cari progresează vieaţa universului; ea deschide şi supune inte-

lectului omenesc noi forţe din natură, stabileşte chiar gradul dependenţei externe şi fizice a omului de lumea înconjurătoare, mai scurt: Ştiinţa are de scop să dea un răspuns cât mai deplin posibil la întrebarea: cum există lumea? — Religia are o altă menire; ea răspunde la întrebarea: cum trebuie să existe omul în lume? În ce raporturi trebuie să stea cu lumea şi cu acela care-i mai mare ca lumea? Cărturarul întrebă pe Iisus: «Invăţătorule, ce să fac ca să moştenesc viaţa de veci?» Cu aceeaş întrebare se îndreaptă orice creştin spre Religie cu credinţa tare că în învăţătura Evangheliei găseşte nu numai răspunsul necesar, ci în unirea strânsă şi vie cu Dumnezeu prin rugăciune va dobândì forţele morale necesare pentruca în orice lucrare, în orice simţire şi în orice cuvânt să se ascundă o ideie veşnică, care să-i dea drept la viaţă. Cu o asemenea concepţie despre menirea Religiei şi a Ştiinţei si cu o asemenea mărginire a sferelor lor de activitate mai poate fi vorba oare de contraziceri între Religie şi Ştiinţă şi de necesitatea înlocuirii uneia prin alta?

Calea spre o vieaţă cu importanţă veşnică, n'a fost străbătută de mult de omenire şi de aceea e mai mult decât curios a spune că Religia şi-a trăit traiul, şi că Ştiinţa trebue să fie steaua conducătoare şi forţa motrice a civilizaţiunii viitoare. Iisus Hristos spune în Evanghelia după Luca (Cap. XIII, 20—21): «Cu cine voiu asemănà împărăţia lui Dumnezeu? Asemenea e aluatului pe care luându-l femea l-a ascuns în trei măsuri de făină, până ce s'a dospit toată». Vorbind mai departe în sensul acestei parabole, trebue să adăogăm că Religia lui Hristos e indispensabilă pentru omenire, ca şi aluatul pentru făină, şi câtă vreme oamenii nu-s pătrunşi cu toţii de spiritul Evangheliei, Creştinismul nu se poate înlocuì. La asta cineva îmi va răspunde că există un mare număr de oameni cu cele mai înalte motive de purtare morală şi cu o vieaţă curată ca cristalul, dar cari îşi declară făţiş necredinţa în învăţăturile Religiunii, negând în totul influenţa ei asupra vieţii şi purtării lor morale. Ca reprezentant tipic al unor asemenea oameni putem luà pe învăţatul francez Littré, «sfântul acesta, care nu crede în Dumnezeu», cum l-a caracterizat foarte bine un alt scriitor francez. Cum vom împăcà aceste fapte cu noţiunea noastră despre Religiune, ca centrul tuturor forţelor vitale, care mişcă şi transformă lumea noastră socială actuală?

Explicarea e foarte simplă. Religiunea creştină timp de 19 veacuri de existenţă a lăsat o urmă neştearsă asupra unui lung şir de generaţii, asupra legilor şi instituţiilor lor, asupra educaţiei lor spirituale şi morale, în genere, asupra întregului lor mers de idei. Noi toţi, oricare ne-ar fi părerile religioase, ne aflăm în mod inconştient sub influenţa ei la fiecare pas şi în orice mo-

ment al vieţii noastre. O mare parte din ideile, care pentru primadată au fost aduse lumii de Creştinism, a devenit acum un patrimoniu comun şi adversarii Creştinismului au să mulţămească numai Evangheliei pentru toate câştigurile cu care pe drept se mândresc, chiar dacă nu vor să recunoască lucrul acesta. Însă, când soarele e acoperit cu nori, lumina zilei care ne înconjoară, nu-i independentă, ci iese tot din marele astru ascuns pentru noi. Dupăce s'au împrăştiat norii, cerul iarăş se limpezeşte şi soarele va străluci în toată frumseţa vărsând valuri de căldură şi lumină şi dând naştere unei zile fericite şi luminoase.

Se va întâmplà însă aşa? Nimeni nu poate răspunde la asta. Iisus Hristos spune că nu putem şti; şi tocmai fiindcă nu ştim timpul sosirii orei acesteia trebue nu numai să fim totdeuna gata de a o întâmpinà, ca gazda, care-şi păzeşte casa, şi ca fecioarele cu candelele lor, care întâmpină pe mire (Matei 25, 1—13), ci trebue să şi lucrăm şi să ajutăm din toate puterile sosirea acestei ore, cum au lucrat slugile cu talanţii lor (Matei 25, 14). La întrebarea, când va venì ora aceasta, Mântuitorul îndeamnă pe oameni să lucreze din toate puterile spre a-i grăbì venirea. Şi alt răspuns nu poate fi. Nimeni nu poate spune oamenilor când va venì ziua şi ora împărăţiei lui Dumnezeu, deoarece sosirea acestei ore nu depinde de nimeni altul decât de ei înşişi.

«Răspunsul e acelaş», zice un cugetător cunoscut, «ca răspunsul acelui înţelept, care la întrebarea unui trecător, cât mai e până la oraş, răspunse: Mergi şi vezi!» — «Cum putem şti cât mai e până la scopul acela, de care se apropie omenirea, dacă nu ştim în ce chip se va mişcà spre el omenirea, care poate sau să meargă înainte sau să rămână pe loc, grăbind sau întârziind înaintarea. Tot ce putem şti ne arată ce avem să facem noi cari formăm omenirea şi ce nu, spre a înlesnì venirea împărăţiei lui Dumnezeu. Şi asta o ştim cu toţii. Evanghelia ne spune lămurit. Trebue să încetăm cu ceeace nu trebue să facem: fiecare din noi trebue să trăească cu toată lumina, ce i s'a dat, pentruca să vie împărăţia făgăduită de Dumnezeu, spre care e atrasă inima fiecărui om.

Ajungerea împărăţiei lui Dumnezeu e un act şi dumnezeesc şi omenesc, e improprierea din partea omului a adevărului divin anunţat oamenilor de Iisus Hristos. Cu cât omul se va apropià mai mult în inima lui de Dumnezeu, cu atât împărăţia lui Dumnezeu se va apropià mai mult de om. Venirea împărăţiei lui Dumnezeu, întrucât depinde de om, e condiţionată deci de disciplinarea *voinţei,* prin educaţia ei în spiritul iubirii şi adevărului evanghelic.

Dim. I. Cornilescu.

CE CUGEȚI TU DESPRE CHRISTOS?

Că a fost un om sublim, bunătatea și binefacerea întrupată și poate înzestrat cu puteri supranaturale, un învățător desăvârșit, cu un cuvânt una dintre cele mai mărețe figuri din câți oameni au trăit în această lume, — e un lucru sigur pentru tine; dar nu e vorba de așa ceva, atât a fost și Socrate, Budha, Confucius și cu atât mai mult Moisi, Ilie, ba chiar sf. Ioan Gură de aur, Vasile cel mare, Fer. Augustin, și încă mulți alții. Dacă este El însă, numai atât și mai mult nu, atunci îL poți adorà cât vei vrea, căci El nu-ți va puteà ajutà. Sau poate voești ca și atunci când te vei mutà din această viață, în ceasul înfricoșat al morții, să te rogi unui Socrate sau unui Goethe? Dar oare te vor curățì ei de păcate? Te vor însoțì ei în împărăția întunecoasă a morții? căci tu de aceasta ai lipsă. Acesta este simburele tuturor religiunilor. Religiunea nu este morală, chiar și cea mai înaltă învățătură a moravurilor nici pe departe nu este religiune. Ci religiunea este și a fost, la toate popoarele, din întreaga lume, după înțelesul de acum și original al cuvântului: Temere de Dumnezeu. — Dar pentruce temere de Dumnezeu, când iarăș toate religiunile cu un glas îL adoară ca pe un principiu al binelui, până chiar și cei amăriți și năcăjiți îL numesc: «Preabunul și milostivul Dumnezeu?»

Răspunsul: pentrucă omul a făcut rău și face încontinu, creştineşte zis, este un păcătos. — Ce caută așa dar omul religios și evlavios? Impăcare cu Dumnezeul acesta bun și sfânt, pe care L-a mâniat prin păcatele sale, pe scurt caută: iertarea păcatelor.

Iertarea păcatelor a căutat-o deja cu mii de ani înainte Indianul de lângă râul Ganges și tot aceasta o caută Fachirul, care se chinue pe acele locuri.

Vina păcatului a simțit-o deja vechiul Eghiptean, după cum ne arată o frumoasă înscripție de pe piatra unui mormânt: «O inimă, inimioara mea, pe care te-am primit dela scumpa mea mamă, ca să te am în această viață pământească, nu păși ca martor în contra mea, nu mă pârî Judecătorului!» (Cap. 30 din cartea morților. Papirul din Turin) (aseamănă acest citat cu ep. I. Ioan cap. 3 v. 19—21). Și poate s'a liniștit, când preotul, ca să zicem — la deslegarea gropii, în numele lui Dumnezeu, i-a

zis: «Eu sunt cel Neapropiat, care am făcut cerul și am creat toate ființele. Am fost eri și cunosc ziua de mâne. Eu sunt legea legilor — Iți iert greșalele, și-ți ridic păcatele!»

Iertarea păcatelor a căutat-o sărmanul locuitor al Mexicului și cel din India Posterioară când preotul cu greu urcà treptele templului în formă de piramidă, ca pe altarul cel mai deasupra să-i aducă lui Dumnezeu ca jertfă o inimă sfâșiată și încă sângerândă.

Simbol mult cuprinzător! — căci ce altceva mai de mare preț îi poate da omenimea Ziditorului, decât o inimă înfrântă de conștiința vinei și sdrobită de tortura conștiinții!

Iertarea păcatelor o căutau Grecii și Romanii și vechii Germani. Căci spre ce alt scop se săvârșià cultul împreunat cu sacrificiu? — Iertarea păcatelor o caută dela un capăt până la celalalt al pământului toți acei cari aduc jertfă și fac pocăință, cei cari postesc și se roagă și cel dintâi cuvânt în fiecare religiune care e într'adevăr religiune și nu numai un sistem filozofic, sau o învățătură a moravurilor, — astfel glăsuiește: Dumnezeule, Dumnezeule, fii milostiv mie păcătosului!

Așa dar acea religiune este cea mai bună și adevărată, care poate satisface pe deplin și în chipul cel mai fericit acestei trebuințe capitale: care poate potolì cu totul setea chinuitoare și sfâșietoare a sărmanii inimii omenești, după nevinovăție.

Și cine anume o poate face aceasta? Cine poate împăcà făptura cu Ziditorul ei, cine poate șterge păcatul?

Cine altul decât însuși Făcătorul! — Când în fața lui Dumnezeu un înger puternic a strigat: «Cine este vrednic a deschide cartea și a deslegà pecețile ei?

«Nimenea nu puteà în cer nici pe pământ, nici sub pământ a deschide cartea, nici a o vedeà pe ea», (Apocalips 5, 2—4) pentrucă erà cartea păcatului!

Și Ioan plângeà foarte, «de vremece nimenea nu s'a aflat vrednic a deschide și a cetì cartea, nici a o vedeà pe ea». «Și unul din bătrâni îi zice: «Nu plânge, iată a biruit leul cel din sămința Iudei, rădăcina lui David, ca să deschidă cartea și să deslege cele șapte peceți ale ei». (Apoc. 5, 4—6).

Aici ni se înfățișează Christos ca Dumnezeu, care se pogoară în această lume, ca să ridice păcatele.

«*Cuvântul*» glăsueşte Ioan, şi dela cine oare a ştiut-o aceasta pescarul dela lacul Genezaret, dacă nu dela însuşi preaiubitul său învăţător: «*Cuvântul erà la început, şi Dumnezeu erà Cuvântul şi toate printr'ânsul s'au făcut. Şi Cuvântul trup s'a făcut şi s'a sălăşluit întru noi*».

Despre aceea însă, cum Dumnezeu care a luat trup ne-a ridicat păcatele, vorbeşte prorocul prorocind sosirea lui: «Cu adevărat el poartă păcatele noastre».

Şi acel bărbat, despre care însuşi Christos s'a exprimat, că: «Nu s'au sculat între cei născuţi din muieri mai mare», când îL văzù (pe Christos) zise: «Iată Mielul lui Dumnezeu, care poartă păcatele lumii!» Şi Apostolul însuflat de Duhul zice: «Dumnezeu a fost în Christos şi a împăcat lumea cu sine»!

Binevenită şi binecuvântată împăcare cu Dumnezeu, prin Dumnezeu însuşi!

Care religiune îi poate da omului ceva mai măreţ!

Poate cere făptura mai mult dela Ziditor?

Trad. după *Fr. Bettex*: Was dünkt dich vom Christo? de N. Ţandreu.

UN POPOR PIERDUT: ARMENII DIN REGATUL UNGAR.

— O pagină încheiată din «evoluţia» religioasă a statului ungar. —

Stăruinţa pătimaşă şi agresivă, cu care jurnalistica maghiară a discutat proiectul guvernului pentru înfiinţarea succesivă a lor 2 episcopii maghiare, una unită şi alta ortodoxă, ne îndeamnă să deschidem cartea trecutului unui fragment de popor, căzut victimă politicei religioase a statului ungar.

Doar vom învăţà şi noi ceva din păţania Armenilor, de ei fiind vorba [1].

Armenii din regatul ungar (socotit acì şi Ardealul, locul aşezării de căpetenie a Armenilor) sunt o frântură din vechiul popor al Armenilor, care pe lângă organizaţia sa de stat, încă din primele veacuri ale creştinismului a intrat în rândul popoarelor creştine. Dar pe lângă toată hărnicia sa ca popor organizat politiceşte şi bisericeşte şi ca un factor apreciat în comerciu încă din vechime, n'a avut norocul de a-şi conservà nici independenţa

---

[1] Avem de izvor: *Historia Armenorum Transsilvaniae*... elaborata per Christophorum *Lukacsi*, parochum Armenopolitanum. Viennae, 1859.

statului, nici puritatea credinței și organizației bisericești, de o parte pentru agresiunile statelor vecine (Grecii, Arabii, Perşii, Georgianii, Tătarii, în o vreme şi cruciații), de altă parte din pricina ereziei monofizite, care i-a ținut încătuşați, pânăce, sub influința politică a cruciaților și a altor factori, încheiară, o samă din ei, unirea cu Roma.

Destrămarea politică şi religioasă a Armenilor avù de urmare împrăștierea lor în largul lumii: prin Persia, Siria, Cilicia, Azia-mică, Georgia, Colchis, în jurul Mării-negre, Caucaz, Tracia, Moesia, Moldova, Valahia, Rusia, Polonia, Litvania (op. cit. p. 4.) pe unde ei trăiau ca tot atâtea fragmente ale aceluiaşi popor, fără de vr'o legătură sufletească între olaltă.

In Ungaria şi Transilvania să fi venit Armenii încă sub principele Geza și sub primul rege ungar Stefan (o. c. pag. 9) după Thuroczii Chronic, Part. II. c. 22, și după: Keza, Chronic, c. 8.

Situația Armenilor ungari a fost dela început vrednică de luare aminte. Dejà la 1243 Armenii din Strigoniu primesc dela regele Bela IV un document privilegial (o. c. pag. 9, după: Fejer, Cod. Diplom. Tom. IV. vol. I. p. 307). In alt document dela 1281 al regelui Ladislau, se vorbeşte chiar de «terram Armenorum» — pământul Armenilor, dăruit de rege călugărilor augustini din Strigoniu (o. c. pag. 9: După Fejer: o. c. Tom. V. vol. III. p. 77).

Armenii din Ungaria aveau aşa dar litere privilegiale şi moşiì proprii.

Cât pentru Transilvania, autorul nostru pretinde a se fi aşezat acolo Armeni în mai multe localități cari poartă numiri ca Armeni, Ormenis, Urmeniș în comitatele: Alba-de-jos, Solnoc, Cojocna etc. (o. c. p. 10—11).

Timpul aşezării Armenilor în deosebi în Ardeal e pus de autorul nostru după anul 1239, când oraşul Aci fù ocupat de Tatari (pag. 12).

In vreme ce se pare, că pe Armenii din Ungaria îi înghite biserica latină, cu care erau în comunitate de credință prin unire şi în o înrudire oarecare în privința ritului, — cauza armeană primeşte, deabia însă în veacul XVII, o întorsătură favorabilă în Ardeal, unde prin localitățile mai înainte înșirate ca având pretenția de a fi fost locuite de Armeni, se aflau acum Români.

Indemnul acestei întorsături l-a dat faptul, că Armenii din Moldova şi Valahia, cari își aveau încă mai dinainte episcopul lor «schismatic» (netrecut la unire), ajung considerați de eretici şi devin persecutați de principii și poporul moldovean (pag. 65). Persecuția mai aspră, dela 1551, a Armenilor moldoveni şi alte

persecuţii repeţite în contra aceloraşi în decursul vremii, îi făcură pe Armenii moldoveni, ca la a. 1669 să treacă în Ardeal (p. 66.) Aici la început încă le merse rău: sunt supuşi la dări grele, contra cărora sunt siliţi a se plânge[1] la 1693.

Ceva mai târziu se pare că Armenii îşi apără situaţia, deoarece principele Mihail II Apaffy, prin diploma sa dela 1696, le dă libertatea de a-şi aveà organizaţie proprie, sub judecători proprii, le garantează, că nu vor fi luaţi în servitutea obişnuită a vremilor de atunci, din contră le acordă şi *libertatea de comerciu* pe întinderea întregului său stat (o. c. pag. 16). Nu e deci nici o mirare, dacă pe Armeni îi aflăm la 1697 luptând cu îndârjire, în frunte cu episcopul lor Oxendiu Verzereschi[2] în contra Turcilor pentru apărarea Bistriţei (o. c. pag. 18).

Situaţia Armenilor ardeleni devine în veacul XVIII mai lămurită în istorie, dar tot atunci se porneşte soartea lor spre pierzare ca popor distinct.

La 1715 le moare, în Viena, episcopul Oxendiu Verzereski. Adunarea naţională — «Conventum nationale» clerul şi fruntaşii Armenilor se întruneşte la 20 Maiu 1715 în Görgény (comit. Turdei), pentru a-şi alege alt episcop. Adunarea căzù de acord, ca alegerea următorului episcop să o lase în grija scaunului Roman, care le dăduse pe vrednicul episcop decedat Oxendiu (o. c. pag. 73). Urmarea şovăirii acestei adunări electorale naţionale fù, că Armenii ardeleni fură îngremiaţi la 1716 la episcopia latină din Alba-Iulia, până să-şi primească episcopul lor propriu (op. cit. pag. 74), ceeace nu s'a mai întâmplat. Episcopul latin Georgiu Martonfi, care îi primise între atari împrejurări pe Armeni sub păstorirea sa, merse până acolo, că a exerciat întreagă jurisdicţia asupra Armenilor, aşa că, spre a-i atrage la ritul latin, le-a hirotonit chiar şi preoţi (l. c.), ceeace canoniceşte nu erà dreptul său.

Armenii văd şi simt bine cursa, în care sunt prinşi. De aceea clerul lor cere la 1729 episcopului Zorger, ca pe unul dintre ei, «qui ritum nostrum bene calleat», să-l facă cel puţin vicar al său, dar aşa, ca acesta să aibă jurisdicţia peste Armenii ardeleni. Cererea însă, oricât de întemeiată şi restrânsă chiar, nu li-se ascultă (o. c. pag. 88—89).

Tot astfel a rămas, mai târziu, zadarnică şi intervenirea arhiepiscopului armean unit din Lemberg, de a-i atrage pe Armenii ardeleni sub păstorirea sa (o. c. pag. [illegible]). Armenii rămaseră şi pe mai departe sub jurisdicţia episcopului latin de Alba-Iulia.

---

[1] Prin adresa către comitele Rabutin: că mai nainte li se cereà anual dare de 100 taleri numai, iar mai apoi, la 1687, 400 flor. ungureşti, pânăce la 1693 a fost repartiţiată pe ei dare de *o miie şi treisute de floreni* (o. c. pag. 17.)

[2] Din Moldova a venit acesta sub numele de Verzerescul.

Tot astfel rămaseră zadarnice, din punctul de vedere al interesului superior — bisericesc şi naţional — al Armenilor, privilegiile pe cari ei le-au primit dela Carol VI, Maria Terezia şi Iosif II. Privilegiul, acordat la 1758 oraşului Gherla (care erà sediul de căpetenie al Armenilor ardeleni), de a-şi aveà magistratul său de 20 «asesori» armeni în frunte cu un «jude» armean, ales de dânşii; asigurarea libertăţii de comerciu, acordată «Nationi Armenicae» pentru întreg Ardealul şi pentru toate regatele şi provinciile ereditare; garantarea *ritului armean catolic* atât în oraşul Gherla cât şi aiurea (vezi decretul dela 1758 al Mariei Terezia, punctele 5, 8 şi 10 în op. cit. pag. 23—27): toate acestea erau acum în parte dispoziţii întârziate, în altă parte ceva insuficient pentru a salvà existenţa Armenilor ardeleni porniţi spre distrugere.

Deja de loc după 1729, când fù respinsă cererea clerului armean de a-şi aveà păstor din neamul său, fie chiar şi numai ca vicar al arhiepiscopului latin ardelean, se rupse în două districte separate unitatea religioasă şi administrativă a bisericii armene din Ardeal. Gherla, centrul principal al Armenilor, formă de sine singură un district, iar al doilea district se constituì, în frunte cu Elisabetopole, din comunităţile armene Giurgeu-Sân-Miclăuş şi Ciuc-Sepviz. Astfel, stricată odată unitatea bisericii armene, s'a stricat şi uniformitatea ritului, s'a sămănat între Armeni sămânţa discordiei, s'a pus bază diformităţii ritului. «Comunităţile religioase armene, cari mai nainte erau strânse între olaltă prin cea mai frumoasă legătură de unitate, constituiau o mică biserică orientală armeană în Principat», se destramă (o. c. pag. 89) şi ajung sub jurisdicţia deplină a episcopului latin din Ardeal.

Era aşadar lipsit de orice importanţă practică-reală în Ardeal, terminul de «Natio Armenica» din decretul privilegial dela 1758 al Mariei Terezia, — termin de altfel folosit şi de arhiepiscopul armean din Lemberg («A-Eppus Nationis Armenicae») spre a indicà şi o menire «naţională» a bisericii şi ierarhiei armene. Ierarhia armeană ardeleană fù decapitată la 1715, când murì primul şi ultimul ei episcop ardelean, iar «Ecclesia Armenica» şi «Natio Armenica» fură băgate într'o oală cu biserica latină şi cu Maghiarii din Principat.

Nu-i de mirat, aşadar, de loc ceeace ne-o spune nunţiul apostolic din Viena, pe baza unui raport dela un preot armean transilvan, deja la 1750 (cu 8 ani *înainte* de decretul «privilegial» al Mariei Terezia privitor la garantarea ritului armean), că Armenii sunt amestecaţi cu Ungurii şi că într'atâta sunt de alipiţi latinilor, încât nu puţini dintre fruntaşii («ex magnatibus») Armenilor ţin

sărbătorile după calendarul gregorian (o. c. pag. 110) şi nu după cel armean.

În consonanţă cu această deviare, clerul armean din Gherla, într'o relaţie a sa dela 1761, spune că a obişnuit să întrebuinţeze liturgierul latin al Dominicanilor, tradus pe armeneşte (Missali Latino PS. Dominicanorum idiomate Armeno... utimur») (pag. 114), — obiceiu şi respective liturgier încuviinţat în Roma d'abià ulterior, la 30 Ianuar 1762 (o. c. pag. 115).

Astfel a alunecat succesiv terenul de sub «Ecclesia Armenica» şi de sub «Natio Armenica», odată prin sâlnicia detentorilor puterii publice bisericeşti şi de stat, altădată prin întroducerea de bunăvoie a uzurilor bisericeşti străine.

De aceea ritul armean, care se exercià mai nainte în Transilvania în mai multe locuri e restrâns azi — la 1859, când scrie autorul nostru — la 4 localităţi: Gherla, Elisabetopole, Gyergyó-Szent-Miklós şi în Csik-Szépviz. Ba şi mai mult: Armenii, cari se află, în afară de aceste 4 parohii, prin Ardeal şi Ungaria urmează întru toate ritul latin (o. c. pag. 125). *Gh. C.*

(Sfârşitul va urmà).

CUVÂNTARE LA ÎNVIEREA DOMNULUI NOSTRU ISUS CHRISTOS.[1]

«Domnul a înviat cu adevărat».
(Luc. XXIV, 34).

Învierea lui Isus Christos se dovedeşte prin minunile Apostolilor.

Mulţi pun întrebarea: pentruce Christos nu s'a arătat Iudeilor îndată după învierea sa? Dar aceasta este o întrebare de prisos şi nefolositoare. Dacă Christos ar fi nădăjduit, că ei prin aceasta s'ar fi întors la credinţă, negreşit El n'ar fi pregetat după învierea sa a se arătà tuturor.

Cumcă ei n'ar fi crezut chiar nicicând El li-s'ar fi arătat iarăş după învierea sa, o dovedeşte învierea lui Lazăr. Acesta murise de patru zile, aşa că trecuse în putrejune. Dar Christos l-a rechemat la vieaţă înaintea ochilor Iudeilor, şi iarăş l-a deşteptat; însă cu toate acestea El n'a putut a-i aduce la credinţă; dimpotrivă, i-a făcut mai mari vrăjmaşi ai săi. Căci ei au venit şi voiau pentru aceasta a-l omorî. Dacă ei n'au crezut atunci întru El, când a sculat din moarte pe un altul, nu s'ar fi înfuriat ei oare asupra lui mai tare, când El li-s'ar fi arătat iarăş c'a înviat? Ei prin aceea negreşit nu s'ar fi îndreptat, ci necucernicia şi osânda lor ar fi sporit. Aşadar pentruca El să-i scape de o turbare prisoselnică, nu s'a arătat lor,

[1] Traducere îndreptată după cele «*Şesezeci şi patru cuvinte sau predice*» ale sf. Ioan Gură de Aur, traduse de ep. Melchisedec.

ci numai ucenicilor săi; căci El i-ar fi expus numai la o mai mare pedeapsă, dacă după răstignire s'ar mai fi arătat lor.

Aşadar El s'a retras dela ochii lor, pentruca să-i cruţe, dar s'a arătat lor prin minunile apostolilor săi. Erà tot una, să fi văzut pe cel înviat, ori să fi auzit pe Petru grăind slăbănogului: «În numele lui Isus Christos scoală-te şi umblă» (Fapt. Apost. III, 6). În adevăr aceste minuni ale Apostolilor, săvârşite în numele lui Christos, erau dovada cea mai puternică despre învierea Domnului, şi pentru a convinge despre învierea sa mai mult decât arătarea sa cea personală. Aceasta se vid=> viderează din următoarele: Christos a înviat şi s'a arătat ucenicilor săi; dar totuş şi între aceştia s'a găsit unul, care nu voià să crează întru învierea Domnului, adecă Toma. El dorià chiar, ca înainte de a crede, să pună degetul său pe semnele ranelor, şi cu mâna sa să poată pipăi coasta Domnului. Acest ucenic petrecuse cu Domnul în curgere de trei ani, mâncase cu Domnul deapururea la o masă, văzuse cele mai mari semne şi minuni, auzise pe însuş Domnul vorbind, — şi acum când el a văzut pe Domnul înviat, nu voià să crează, până ce mai întâi nu a văzut semnele cuielor şi rana cea pricinuită de suliţă. Spune-mi mie, în asemenea împrejurări ar fi crezut oare toată lumea, dacă ar fi văzut pe cel înviat? Cine ar puteà cuteză să afirme aceasta?

Dar noi putem încă şi din o altă împrejurare a dovedì, că minunile Apostolilor ne conving despre învierea lui Christos mai puternic, decât privirea însuş înviatului. Când poporul a auzit, cum a zis Petru către slăbănog: «În numele lui Isus Christos scoală-te şi umblă», au crezut mai multe mii (Fapt. Ap. IV, 4). Acel Apostol (Toma) a văzut pe cel înviat şi totuş nu voià să crează; dar aceşti vrăjmaşi ai lui Christos au văzut minunea lui Petru, şi pentru ea au primit credinţa. Aşadar această minune a trebuit să-i fi convins despre înviere mai lămurit şi mai puternic decât însaş privirea. De aceea minunile şi semnele Apostolilor sunt dovada cea mai puternică despre învierea Domnului. De aceea zice El însuş: «Adevăr, adevăr zic vouă, celce crede întru mine va face aceleaşi lucruri, care eu le fac, încă şi mai mari va face» (Ioan XIV, 12). Căci fiindcă între acestea urmase răstignirea şi mulţi prin aceea se scandalizaseră, de aceea acum erà trebuinţă de minuni mai mari. Dacă însă Christos după răposarea sa ar fi rămas în mormânt şi întru moarte, precum afirmă Iudeii şi n'ar fi înviat, nici s'ar fi înălţat la cer, atunci nu numai minuni mai mari nu s'ar fi putut face întru numele lui, dar nici una. Luaţi aminte că în cele zise se cuprinde dovada cea mai îndestulitoare a învierii lui Christos. Repet încă odată: Christos în curgerea petrecerei sale pe pământ a săvârşit semne şi minuni, a sculat morţi, a vindecat leproşi, a alungat duhurile cele rele, după aceea a fost răstignit, şi dupăcum afirmă Iudeii, nu a mai înviat. Ce trebue să răspundem noi acum Iudeilor? Noi trebue să le zicem: dacă Christos nu a înviat, cum oare după răstignirea lui au putut să se facă întru numele lui încă mai mari minuni, decât acelea ce

a făcut El însuş? Niciodată n'a făcut cineva după moartea sa lucruri mai mari, decât în vieaţa sa; însă după moartea lui Christos numele său a lucrat minuni, care după fel şi însuşire şi în tot chipul au fost mai mari, decât cele de mai nainte. Ele au fost mai mari, căci niciodată în timpul vieţii Domnului umbra sa n'a sculat morţi, dar umbra Apostolilor prin puterea lui Christos a făcut aceasta de mai multeori. Şi iarăşi, minunile după înviere au fost mai mari, căci la minunile cele de mai nainte erà însuş poruncitorul, iar după răstignirea sa, chiar slugile lui numai cu numele lui au făcut minuni încă şi mai mari şi mai înalte, aşa că prin aceasta puterea sa a strălucit şi mai tare şi mai slăvit. Căci aceea, că un altul numai prin chemarea numelui lui Christos a făcut minuni este mult mai mare, decât când el singur ar fi săvârşit minunile. Vedeţi, iubiţilor, că minunile Apostolilor după învierea Domnului au fost mai mari, decât minunile lui Isus Christos însuş? Nu este oare aceasta o îndestulitoare dovadă despre înviere? Căci precum am şi zis, mai adeveresc încă odată: dacă Christos a murit şi n'a înviat iarăş, atunci ar fi trebuit să înceteze şi minunile lui; dar în faptă ele nu numai n'au încetat, ci au urmat încă şi mai mari şi mai slăvite, acelea adecă săvârşite prin Apostoli. Iar dacă Christos nu ar fi înviat, atunci nici apostolii nu ar fi putut săvârşì în numele lui astfel de minuni; căci erà una şi aceiaş putere a Domnului, care lucrà minunile atât înainte, cât şi după răstignire, unele prin însuş Domnul, altele prin Apostoli. Dar pentruca dovada învierii să fie cu atâta mai clară şi mai vederată, de aceea a trebuit ca minunile cele după înviere să fie mai pe sus decât cele dinainte.

Dar de unde ştim noi, întreabă cel necredincios, că Apostolii au săvârşit astfel de minuni în numele lui Isus? Din sfânta Scriptură, răspund eu. Dar tu nu voieşti a primì această dovadă, şi tăgăduieşti că Apostolii au făcut minuni; atunci recunoşti tu într'ânşii o putere a lui Dumnezeu încă mai mare, căci ei atunci fără minuni ar fi întors tot globul cel mare al pământului la cunoştinţa dumnezeeştilor adevăruri. În adevăr aceasta ar fi fost cea mai mare şi mai extraordinară minune, ca nişte oameni săraci, neînsemnaţi, neînvăţaţi şi nevoiaşi, în număr numai de doisprezece, să facă următori ai lor fără minuni, aşa de multe cetăţi şi popoare, aşa de număroase provincii, principi şi domnitori, învăţaţi şi oratori, ba mai tot globul pământului!

Dar poate tu ai dorì să vezi şi astăzi săvârşindu-se minuni? Ei bine, eu îţi voiu arătà nişte asemenea, ba încă şi mai mari decât cele de mai înainte, nu numai un înviat, nu numai un orb făcut să vadă, ci tot pământul, care s'a slobozit dintru întunerecul amăgirii. Îţi voiu arătà nu numai un lepros, care s'a curăţit, ci atâtea popoare întregi, care s'au curăţit de lepra păcatului prin baia renaşterii. Ce minune mai mare doreşti tu, omule, când vezi o schimbare atât de mare şi aşa de repede urmată?

Voieşti tu să ştì, cum a făcut Christos tot globul pământului să vadă? Iată: mai nainte oamenii priviau lemnul nu ca lemn, şi peatra nu ca peatră;

ei numiau Dumnezei pe aceste lucruri fără de vieață, atât de orbi erau ei! Dar acum ei știu, ce este lemn și peatră, și credința i-a învățat, cine este Dumnezeu; căci numai prin credință poate fi pricepută această vieață vecinică și fericită.

Voiești tu să mai aibi încă o dovadă despre înviere? Prefacerea cea mare, care s'a săvârșit în duhurile Apostolilor după înviere; această prefacere este o dovadă pentru învierea Domnului încă mai mare, decât faptele cele minunate ale Apostolilor. Este îndeobște constatat, că chiar omul, care în cursul vieții sale a fost iubit, după moartea sa adeseori nu se mai pomenește. Dar dacă cineva nu a fost cu destulă inimă bună către un om în vieață și încă l-a și părăsit, cu atâta mai sigur îl va uità după moarte. De acolo vine, că nu este nimenea, care în curgerea vieții părăsind pe prietinul, sau pe învățătorul său, după moartea lui, să-l prefere la orice alta și să-l pună mai presus de toate, și mai cu seamă când ar vedeà, că din această dedare și din această râvnă a sa ar ridicà asupra sa mii de primejdii. Dar vezi, că aceea ce aiurea niciodată nu se face, s'a făcut la Christos și la Apostoli. Ei, pe când El încă trăià, s'au lăpădat de El și l-au părăsit, la prinderea Lui ei au fugit și s'au depărtat, — și acum dupăce El a suferit nenumărate batjocuri și defaimări, ba chiar și moartea pe cruce, acum ei îl prețuiesc și-l înalță mai presus de toate, încât pentru mărturisirea numelui Lui ei cu bucurie jertfesc și însaș vieața lor. Însă dacă Christos după moartea sa nu ar fi înviat, cum ar fi fost cu putință, ca aceia, cari în timpul viețuirii lui fugise de primejdie, acum după moartea lui dela sine să se arunce în primejdii nenumărate? Toți odinioară fugise, iară Petru se lăpădase de Domnul de treiori chiar cu jurământ. Și acest ucenic, care în timpul viețuirii lui Christos se temeà de o biată slujnică, și de treiori se lăpădase de Domnul său, la urmă chiar prin jurământ, acesta acum după învierea Domnului așa de neobicinuit s'a schimbat, încât el nu se spăimântà nici de toată lumea, și public, în mijlocul a tot poporului predicà, că cel răstignit și îngropat, a înviat a treia zi din morți și s'a înălțat la cer. Aceasta o face el acum fără de nici o frică, și această schimbare a sa ne dovedește nouă în faptă, că cu adevărat el a văzut pe cel înviat. De unde a dovedit Petru această bărbăție? De unde de aiurea, decât de acolo, că el erà deplin convins despre învierea lui Christos? Că el l-a văzut, a vorbit cu El și l-a auzit vorbind despre cele viitoare, de aceea înfruntà el acum toate ostenelile, știind că se tratează despre un Mântuitor viu și a dobândit acum un curagiu mai mare și o putere mai tare, încât chiar a și murit pentru Christos și de voia sa a lăsat a se răstignì cu capul întors spre pământ.

Așadar când tu vezi, că după moartea lui Christos încă mai mari minuni se fac în numele lui decât mai nainte, și că ucenicii lui acum îi sunt mult mai dedați, decât înainte, că ei acum îndeobște vădesc o mai tare siguranță, și în toate ocaziunile se arată o schimbare atât de măreață și așa de admirabilă, fă singur încheierea din aceste fapte și întâmplări,

că cu moartea lui Christos n'a fost totul isprăvit, că mai vârtos el a înviat, trăieşte, şi că El, cel răstignit, pururea rămâne Dumnezeu cel viu şi nemuritor. Căci dacă El n'ar fi înviat, ucenicii Lui n'ar fi putut după moartea sa să facă minuni încă mai mari decât înainte. Oarecând îl părăsise chiar Apostolii lui, iată acum toată lumea aleargă la El, şi nu numai Petru, ci mii şi mii de alţii, şi mai vârtos de aceia, cari au vieţuit mai târziu şi nu au văzut înşişi pe cel înviat, şi-au dat vieaţa lor pentru dânsul, au fost decapitaţi şi au suferit nenumărate patimi, spre a rămâneà statornici în mărturisirea credinţei lor întru dânsul şi să poată murì întru ea. Dar cum puteà acela, care, după socotinţa ta, o necredinciosule, a rămas în mormânt şi nu a mai înviat, cum puteà acest mort a se arătà aşa de tare şi aşa de puternic în următorii săi şi a-i îndemnà, ca numai pe El să-l adoare şi mai bucuroşi a suferì şi a răbdà toate, decât a lăsà credinţa întru El? Vezi tu, cum toate acestea dovedesc vederat învierea lui? Minunile, care după moartea lui s'au săvârşit şi încă şi astăzi se săvârşesc, dedarea cea mare a ucenicilor, pe care au arătat-o ei atunci şi pe care o arată şi astăzi, primejdiile, cărora s'au supus credincioşii, toate acestea sunt dovezi despre învierea Domnului.

De aceea, iubiţilor, să nu încetăm niciodată a lăudà şi a proslăvì pe cel înviat, ca să putem odinioară ajunge la bunătăţile cele vecinice şi negrăite, prin harul şi prin iubirea de oameni a Domnului nostru Isus Christos, căruia împreună cu Tatăl şi cu viu făcătorul Duh se cuvine cinstea şi puterea, acum şi pururea şi în vecii vecilor! Amin.[1]

MIŞCAREA LITERARĂ.

Elemente de metafizică. Principalele probleme ale filozofiei contimporane. *C. Rădulescu-Motru.* Bucureşti 1912. Domnul C. Rădulescu-Motru, profesor de filozofie la universitatea din Bucureşti, a publicat de curând o scriere intitulată: «Elemente de metafizică, principalele probleme ale filozofiei contimporane pe înţelesul tuturor» (289 pag. ediţia populară 4 Lei) în care tratează despre noţiunea şi necesitatea metafizicei, despre problema cunoaşterii ştiinţifice, compunând şi examinând criticismul Kantian, a cărui insuficienţă o dovedeşte cu multă claritate şi pătrundere filozofică. Examinează apoi încercările principale de îndreptare ce s'au făcut până în prezent în teoria cunoştinţei întemeiată de Kant, încercări, cari după cum arată autorul n'au izbutit să explice în mod mai mulţămitor geneza cunoaşterii valabile. Autorul păstrând prerogativa Kantiană dă o nouă explicare în sensul determinismului universal (cuprinzând în sine şi fenomenele psihice) bazat pe ipoteza metafizică al energetismului personal.

[1] Din Cuvântul al patrulea in principium Actorum. Opp. ed. Montf. T. III. pag. 90—96.

După această ipoteză una şi aceiaş energie se manifestează în toate fenomenele fără deosebire. Împărţirea fenomenelor în fizice şi psihice nu se întemeiază pe o deosebire esenţială a substratelor acestora, ci numai pe aspectele diferite obţinute din diferite puncte de vedere. Personalitatea este forma de existenţa cea mai desăvârşită, la care a ajuns energia în urma evoluţiunii.

Scrierea această poate servì ca introducere în cunoaşterea mai de aproape a acestor probleme, poate să trezească interesul cetitorului pentru problemele filozofice în genere, dat fiind că este scrisă într'o limbă limpede şi atrăgătoare. *Solus.*

CRONICĂ BISERICEASCĂ-CULTURALĂ.

Christos a înviat! *Tuturor colaboratorilor şi cetitorilor noştri le dorim: Sărbători fericite întru mulţi ani!*

*

Paştile. Christos a înviat, a înviat ca să învie neamul omenesc din stricăciune la vieaţă.

Evlavioasele mironosiţe desdedimineaţă au vestit ucenicilor învierea lui Christos. Toţi aleargă ca să vadă mormântul gol, să vadă că Christos a înviat. Ca un fulger străbate vestea învierii, înveselind inimile ucenicilor lui Christos, iar pe farisei cutremurându-i de frică. Arătarea lui Christos îi face pe apostoli neînfricaţi, tari, bravi ostaşi ai creştinismului, cari răspândesc fără teamă, din convingere, învăţăturile celuice a înviat, asigurându-ne şi pe noi, că moartea şi-a pierdut ghimpele, şi că noi prin moarte trecem din o vieaţă pământească la alta cerească.

Clopotele cheamă în revărsatul zorilor pe credincioşi la înviere. Bucuria învierii se simte pretutindenea: în coliba săracului, ca şi în palatul bogatului, în inima plăpândă a fragedului copil, ca şi în inima bătrânului gârbovit de ani.

La biserică se face tăcere. Sub bolta cerească, sub mărturia stelelor sclipitoare, ce privesc la desfăşurarea celei mai strălucite şi înălţătoare sărbători, deodată glasul puternic al evanghelistului vesteşte învierea Mântuitorului. Ehoul puternic al glasului său se reflectează în inimile creştinilor de faţă, umplându-i cu un puternic fior de evlavie. Deodată văzduhul, văile şi munţii clocotesc de bubuitul pistoalelor şi al treascurilor, al căror ecou se îngână cu resunetul cântării îngereşti:

«Cristos a înviat din morţi»
«Cu cetele sfinte»
«Cu moartea pre moarte călcând»
«Lumina ducându-o»
«Celor din morminte».

Ah ce frumos e, când preotul cu crucea loveşte uşa bisericii grăind: «deschideţi boieri porţile voastre, că întră împăratul măririi». Ce înălţător e pentru omul cu inimă desfăşurarea acestei tainice sărbători.

«Sărbătoarea Paştilor e măreţia măreţiilor, pentrucă ne ia de pe pământ spre a ne înălţà în veşnicie, şi pentru a ne face ca de pe acum să-i gustăm desfătările prin mijlocul credinţei, speranţei şi dragostei».

Paştile sunt sărbàtoarea biruinţii. Pe adevărul învierii lui Christos s'a clădit cetatea nebiruită a bisericei creştine.

Impintenaţi şi noi de sublimitatea evenimentului învierii, să ne ridicăm din noianul patimilor la înălţimea gândirii şi a simţirii creştine. Pe reînvierea noastră sufletească, izvorîtă din *credinţa evanghelică* să ne zidim o cetăţue nebiruită: *cultura naţională.*

In decursul acestor strălucite zile gândul meu se întoarce în trecutul omenirii. Şi văd că cu cât timpurile au înaintat cu atât o luptă mai înverşunată s'a ivit între oameni. Dragostea deaproapelui a scăzut tot mai mult: egoismul a crescut, iar altruismul a scăzut. Omul a devenit tot mai mult ceeace spune vorba *homo homini lupus.*

Şi aceasta e urmarea tristului fapt, că omul in vârtejul cumplitelor valuri ale vieţii ş'a pierdut buzola veche şi sigură: *credinţa* «pentru aceea şi naufragiul pare mai înfricoşat şi izbânda mai puţin strălucită».

Să ne aducem aminte în decursul acestor zile de ceeace trebue să fim ca creştini buni. Să ne veselim auzind cântând: «Ziua învierii să ne veselim popoare», să ne curăţim simţirile, că vom vedeà, «pe Christos strălucind», «unul pe altul să ne îmbrăţişăm; să zicem fraţi, şi celor ce ne urăsc pe noi».

Pr. *Zaharie Manu.*

*

Revista Ortodoxă. P. C. Sa păr. arhim. *Iuliu Scriban,* apoi dnii profesori dela facultatea teologică din Bucureşti: *Dr. I. Mihălcescu, Dr. N. Dobrescu* şi *Ion I. Popescu-Mălăieşti,* au publicat următorul *Apel:*

«În Ţara noastră, unde cândva strămoşii erau atât de strâns legaţi cu sufletul de Dumnezeu, această legătură a slăbit. Fie pricina vânturile din afară, fie nestatornicia noastră, fapt e că astăzi ne gândim mult mai puţin la Dumnezeu şi la învăţămintele bisericei, prin care am primit binecuvântarea lui Hristos Domnul.

«Mai cu seamă împrejurările grele, prin care a trecut Biserica noastră în vremea din urmă, au fost pentru mulţi creştini adevăraţi din Ţara aceasta o încercare dureroasă.

«Faţă de această stare rea şi de împrejurările îngrijitoare ale momentului, noi în calitatea noastră de învăţători de carte bisericească, am simţit ca un strigăt lăuntric, poruncitor, care ne cheamă să nu mărginim învăţătura noastră numai în cuprinsul şcoalei, ci să eşim şi în mijlocul obştei creştineşti, pentru a-i împărtăşi şi ei cuvintele înviorătoare ale învăţământului ortodox.

«Am socotit ca o datorie de a venì în mijlocul creştinilor din Biserica noastră ortodoxă românească şi a le spune să nu-şi piardă inima băr-

bătească din pricina tristeţelor care ne-au copleşit, ci să privească cu adâncă încredere în puterile vii şi nesecate ale Bisericei lor.

«Voim ca, într'un chip potrivit timpului, să aducem aproape de inima creştinilor, fraţilor noştri, învăţămintele bogate ale credinţei noastre ortodoxe; să li le înfăţişem într'un chip limpede, lămurit, întărit cu toate temeiurile vremei de învăţătură în care trăim, pentruca fraţii noştri să le înţeleagă mai uşor şi să aibă înainte temeiurile tari ale credinţei.

«In scopul acesta noi, subscrişii, am hotărît să dăm la lumină o revistă lunară cu titlul de «Revista Ortodoxă» pentruca printr'ânsa să revărsăm asupra obştei creştineşti învăţăturile religiei strămoşeşti, de care ea are nevoe spre a-şi călăuzì mintea şi inima.

«Voim să arătăm într'ânsa temeiurile vechi şi nouă ale credinţei noastre, după cum scrie în Sf. Evanghelie dela Matei că «tot scriitorul învăţat în cele ale împărăţiei cerurilor e asemenea unui stăpân de casă care scoate din comoara sa vechi şi nouă».

«Vom privì din punctul de vedere al credinţei noastre toate înfăţişerile nouă ale vremei şi vom alege ce ne poate folosì şi ce nu; ce se potriveşte cu credinţa noastră, şi ce nu şi deci, ce trebue înlăturat.

«Vom arătà cetitorilor noştri manifestările religioase de pretutindenea şi mai cu seamă cele din lumea ortodoxă, pentru ca cetitorul să înţeleagă şi să prindă inimă că învăţătura Domnului Hristos trăieşte şi luptă pretutindenea şi că şi în Biserica Sfântului Atanasie cel mare, a Sf. Vasilie, a Sf. Ioan Gură de aur, a lui Varlaam şi Dosoftei, a lui Veniamin şi Grigorie, a lui Andrei Şaguna şi a lui Silvestru Moraru şi a atâtor alţi mari bărbaţi, conştiinţa ortodoxă trăieşte şi îşi dă seama de chemarea ei chiar în timpuri grele ca cele de azi.

«Vom cerne, în interesul cetitorilor, prin sita credinţei noastre, toate publicaţiunile nouă pentru ca nimenea să nu se rătăcească în labirintul publicaţiunilor bune şi rele care apar şi să ştie pe care trebue să pue mâna.

«Asta e chemarea pe care simţirea ortodoxă o trâmbiţează în noi şi aceste lucruri ne porunceşte să facem.

«Asta e chemarea noastră — şi acum începe a voastră, Părinţilor şi Creştinilor.

«Căci noi putem pune în lucru inima, zelul şi devotamentul nostru; putem întrebuinţà armele învăţăturii pentru a învăţà şi pe alţii. Nu avem însă toate mijloacele materiale pentru a face ca acestea să ajungă până la inimile voastre.

«Trebue să veniţi la lucru cu noi pentru ca fapta noastră să fie mai tare prin lucru împreună al tuturor.

«Acest rost are *apelul* nostru. Voim să vedem cine se întovărăşeşte *prin abonament* la această faptă, ca să ştim pe ce ne putem bizuì.

«Revista va coprinde în mediu între 32 şi 40 de pagini tipar pe lună, formatul în 8 şi va costà 8 lei pe an.

«Nădăjduim că acest *apel* va aveà răsunet şi de aceea aşteptăm cu încredere anunţarea adesiunilor şi abonamentelor, care trebuesc trimese la adresa: *Arhimandritul I. Scriban, Seminarul Central*, cel mai târziu până la 10 Martie a. c.

De numărul îndestulător al abonamentelor atârnă apariţiunea revistei».

Dorim cel mai deplin succes acestei reviste, care prin ceice o pun la cale ne dă garanţa că va fi într'adevăr un organ de întărire a conştiinţelor religioase a fraţilor noştri.

*

Episcopia gr. cat. maghiară continuă să preocupe opinia publică dela noi, îngrijorată în faţa unei primejdii atât de mari. Pentru a preîntimpinà această primejdie s'au propus diferite soluţii şi măsuri. Foarte interesantă este în această privinţă seria de trei articole (Nr. 50—52) publicate în «*Gazeta Transilvaniei*» de «*un greco catolic*», care se arată a fi un bun cunoscător al tendinţelor şi a spiritului din biserica papistă. Vom face câteva spicuiri din acele articole.

«Episcopia gr. cat. maghiară — zice autorul lor — în principiu e admisă cu limbă grecească încât priveşte partea dogmatică a liturgiei, iar mai încolo se consfinţeşte limba oficioasă maghiară ca limbă de rugăciuni, limba cântărilor, ecteniilor, limba predicei, a păstorirei şi a administraţiunei. Cine a ascultat liturghie în biserica gr. cath. maghiară din Budapesta, e în curat că ce însemnează noţiunea «liturghie în limba grecească» şi ce înţeleg cei interesaţi sub «partea dogmatică a liturgiei». Afară de prefacere când se cântă «Luaţi mâncaţi» şi «beţi dintru acesta toţi» în greceşte, *celelalte merg strună pe ungureşte;* ce să zicem de celealalte slujiri cari n'au caracter dogmatic? Toate merg pe acelaş glas ca «Ezsájás bokázik»...»

Dupăce arată că deşi dela Roma au fost oprite cărţile liturghice maghiare, totuş primatele de Strigoniu a susţinut starea de lucruri osândită, scoate concluzia: «întreg *clerul* rom. cat. şi *biserica* romano-catolică *e cel mai îndârjit duşman al fiinţei noastre naţionale, a bisericei noastre naţionale gr. cat. române şi-a obiceiurilor noastre străbune*». În şcolile confesionale şi în gimnaziile rom. cat. se maghiarizează numele elevilor români. E singura confesiune în ţară care se năzueşte pe căi furişe să acapareze credincioşi dela alte confesiuni, fie chiar gr. cat., să facă cu un cuvânt prozelitism, vânătoare de suflete... Cine ne-a denunţat gimnaziul din Beiuş, cine l-a persecutat mai tare ca Schlauh, fostul confrate şi muncitor în via Domnului al Marelui Pavel? Cine a inventat conferinţele anuale ale corului episcopiilor catolici? Cine se năzuieşte să ne bage sub o căciulă cu latinii în plănuita autonomie? Cine voieşte să ne umbrească autonomia bisericei noastre naţionale prin silirea episcopilor noştri să participe la conferenţele anuale ale corului episcopesc catolic prezidate de primatele? Cine a înfiinţat şi patronat parohia gr. cat. maghiară din Bpesta? Cine sunt sprijinitorii din tufă ai episcopiei gr. cat. maghiare pusă sub ascultarea pri-

matelui? Pe lângă diplomaţie, cine e informatorul Romei? Cine are interes să-şi lărgească domnirea asupra Grecilor? Cine poate aveà interes să-şi supună pe căi lăturalnice încetul cu încetul biserica gr. cat. română?... Mentalitatea vremilor mai noi a născocit noţiunea dogmatică confesională «gör. szertartásu romai katholikusok (romano-catolici de rit grecesc!). E noţiunea imperialistă romano catolică, care e chemată ca şi o teorie dogmatică să exprime biserica catolică unitară, corul ei episcopesc pus sub ascultarea şi prezidiul primatelui. Tot odată e chemată să umbrească neatârnarea bisericei gr. cat. române, dar mai ales *caracterul său naţional* să-l înece în înţelesul şi interpretarea cosmopolită, universală a «romano-catolicilor» fie ei chiar de rit grecesc»... Arată apoi ilegalitatea înfiinţării episcopiei gr. cat. maghiare — chiar când ea ar aveà consentimentul şi aprobarea Romei. Acesta e cazul. «Ori cât ne-ar durea trebue să constatăm că noul atentat la fiinţa noastră naţională se dă cu *învoirea Romei*», care stă sub influinţa dezastroasă a iezuiţilor. Iezuitismul stă în serviciul clerului oligarhic din Ungaria, iar glasul celorce nu pot trimite mulţi «fileri de-ai sf. Petru» începe a nu fi auzit. «De ce va scăpătà Vaticanul, de aceia va creşte influinţa străină, va scade dragostea faţă de nobilii strănepoţi ai lui Traian şi proptele noastre ne vor picà în cap». Roma absolutistă a făcut o greşală în contra intereselor sale, căci de se va înfiinţà episcopia gr. cat. maghiară opinia publică românească se va revoltà şi va pretinde retorziune faţă de biserica rom.-cat din România, iar de altă parte, idea catolicismului se va compromite pentru totdeauna în ochii Românilor, ca una, care sprijineşte maghiarizarea şi de care trebuie să ne păzim.

Concluzia pe care o scoate autorul gr. catolic al articolului e următoarea: «*Să treacă cele 120 parohii la neunire* (adecă la noi, biserica ortodoxă română). Deşi a fost combătută ideea aceasta, mi-se pare — zice autorul — singura soluţie posibilă. Atât interesul naţional, cât şi interesul clerului o pretinde aceasta. Că s'a înfiinţà şi episcopie gr.-or. maghiară nu are a face. Să discutăm chestiunea din punct de vedere academic. Să zicem că cei 120,000 Români se vor face greco-orientali. În rândul întâiu îşi mântuesc naţionalitatea, neamul până una-alta, iar preoţii (îşi mântuiesc) parohiile şi viitorul familiei lor. La gr.-or. va primì poporul o organizaţie mai strânsă cu biserica, cu centrul.» Stând aceşti gr. or. maghiari între gr. cat. şi între maghiari, ei ar fi un zid de apărare bisericească-naţională împotriva celor din urmă.

Nu stăm să discutăm această propunere şi nici nu voim să facem încercări de prozelitism de tarabă, cum e obiceiul papiştilor când ne văd pe noi ortodocşii în strâmptorări. Ne bucură însă totuş faptul, că pe urma planului episcopiei gr. cat. maghiare, se găsesc fraţi gr. catolici cari se gândesc că totuş stau mai aproape de noi decât de papişti. Acum se dovedeşte limpede, că ortodoxia ne-a mântuit şi ortodoxia ne mântuieşte şi ne ocroteşte şi astăzi neamul, şi tot ea ni-l va ocrotì mai bine în viitor. În faţa acestei dovezi, toţi Românii de bine trebue să privească cu dispreţ la câte

un individ crescut prin institute străine ori uitat de sine, care dă alarma ca fraţii gr.-cat. să se păzească de *«schismă»*, adecă de biserica ortodoxă, care este biserica cea strămoşească a tuturor Românilor. Vezi d-ta: *noi* cari trăim în biserica şi în credinţa în care a trăit neamul nostru întreg de când s'a pomenit pe aceste plaiuri, suntem «schizmatici», iar dumnealui, ai cărui moşi ori părinţi vor fi trecut, de câteva decenii la «unire», nu e «schizmatic»! De unde importează aceşti indivizi o astfel de mentabilitate întoarsă?

La chestiunea unei eventuale episcopii gr. or. maghiare vom reveni altă dată; dar spunem de pe acum că *nu avem teamă de ea*, căci n'ar aveà vieaţă, ci ar fi un parazit susţinut de guvern şi fără nici o legătură cu o altă biserică.

*

Un azil pentru orfanii de preoţi. Este cunoscută mizeria — şi materială şi morală — în care rămân copiii orfani ai preoţilor noştri. Fie că le moare mama, fie că au ajuns orfani de tatăl lor, ei rămân de cele mai multeori lipsiţi de binecuvântările unei educaţii îngrijite şi corăspunzătoare poziţiei părinţilor lor. Cunosc cazuri, că asemenea copii, rămânând şi fără o educaţie mai aleasă şi fără avere, au ajuns la batjocura oamenilor din satul lor.

De câteori nu ni-s'a stâns inima de durere auzind că preotul destul de tinăr încă din cutare sat a rămas văduv şi cu o droaie de copii, cari toţi au trebuinţă de educaţie şi de o îngrijire părintească? Fiind oprită căsătoria a doua pentru preoţi, acei copii, când nu se găseşte vre-o rudă mai apropiată care să le poarte de grijă, rămân pe mâna servitorilor şi a străinilor şi cresc ca vai de ei. Nu sunt nădejdi să se rezolve în curând chestiunea căsătoriei a doua a preoţilor, ca prin aceasta să se vină într'ajutorul orfanilor.

Cum s'ar puteà sări într'ajutor orfanilor de preoţi? La întrebarea aceasta ne sileşte simţul nostru creştinesc să căutăm o soluţie favorabilă. Biserica noastră până acum nu s'a gândit la instituţii de filantropie. Poate că nu s'a gândit şi la această datorinţă creştinească fiindcă nu răsbeà să-şi mulţumească alte trebuinţe urgente, ori şi din cauza că, deşi la noi nu s'a făcut o filantropie organizată, totuş poporul nostru cu inimă creştinească a sărit în ajutorul celor năpăstuiţi şi a săvârşit acte de caritate evanghelică din îndemn propriu. O asemenea filantropie e frumoasă, e edificătoare pentru ceice o fac şi poate alinà lipsurile multor oameni năcăjiţi. Progresând însă biserica noastră pe zi ce merge, trebue să ne gândim şi la datorinţele ce le are ea de-a purtà grijă de alinarea năcazurilor şi prin instituţii de filantropie, organizate pe baza unor principii morale mai superioare decât acela al întinderii unei bucăţi de pâne cerşitorului dela uşa casei.

Iată orfanii de preoţi! Prin un azil pentru creşterea acestora s'ar face cel mai creştinesc început pentru înfiinţarea de instituţii filantropice şi la

noi. Ştiu că se vor găsì cetitori cari să-şi pună întrebarea: cu ce să-l înfiinţăm, când nu ne ajung banii pentru alte trebuinţe? Vezi iubite cetitorule, tocmai acì zace greşala noastră, că nu ne îngrijim din bună vreme de celece ne sunt de trebuinţă, iar când ne arde mucul la deget nu ştim cum să ieşim din încurcătură. Nu mă cuget eu, ca chiar mâne sau peste o săptămână să se înfiinţeze azilul de care vorbesc pentru orfanii de preoţi, ci vreau să zic că ar trebuì luate din bună vreme, cât se poate mai curând, *măsuri* pentru înfiinţarea lui. Fiecare scop moral măreţ îşi găseşte inimile creştineşti cari să-i facă cu putinţă realizarea. Aşa se vor găsì încetul cu încetul sprijinitori şi ai unui azil pentru orfanii de preoţi, poate chiar astfel de oameni cari vor fi simţit cândva lipsa lui. Să ne gândim şi asupra acestui lucru, la care vom mai revenì şi noi.

*

Clădirea unui nou edificiu pentru Seminarul „Andreian" este chestiunea cea mai importantă, pe care are să o decidă sinodul nostru arhidiecezan din acest an. De peste 30 de ani chestiunea aceasta a fost un statornic obiect de discuţie a sinodului arhidiecezan şi încă tot n'a ajuns să obţină o rezolvire definitivă şi mulţămitoare. S'au adus concluze peste concluze, s'au făcut propuneri peste propuneri şi s'a prăsit multă vorbă în jurul ei, dar nu s'a trecut şi la faptă.

De peste 30 de ani cultura pregătitoare a viitorilor noştri preoţi şi învăţători pătimeşte, cum numai ceice petrec zi de zi în edificiul de astăzi pot să ştie, din cauza unei clădiri care nu corăspunde nici decum scopurilor ei. Ce e drept, nu edificiul, ci *spiritul* care trăeşte între păreţii şcoalei e hotărâtor în primul rând şi mai presus de toate la formarea caracterului elevilor cari trăesc pe băncile ei. Dar îmi va da dreptate oricine, că fie spiritul oricât de luminat, nu va fi în stare să-şi deà roadele depline ale luminei sale locuind într'un corp nesănătos. Un astfel de corp nesănătos, atât sub raport higienic, cât şi din punctul de vedere al condiţiilor moral-educative, de ordine, curăţenie şi disciplină — este edificiul de astăzi al seminarului nostru. Pe baza unei experienţe de câţiva ani constat că, între condiţiile de astăzi ale edificiului Seminarului nostru, nu se poate da nici pe lângă cele mai mari încordări viitorilor noştri preoţi şi învăţători acea educaţie şi cultură îngrijită, de care au neapărată necesitate ca să poată mulţămì trebuinţele spirituale mereu crescânde ale poporului nostru. Căci dacă în şcoală nu ai putinţa de a formà suflete disciplinate, deprinse la ordine, la curăţenie, la împlinirea datorinţelor faţă de studiu, faţă de biserică etc. — nu poţi aşteptà să dai poporului păstori cari să-l conducă la o vieaţă mai bună. Şcoale cu o misiune atât de grea şi covârşitoare în vieaţa poporului nostru, cum sunt seminariile noastre, trebue să fie obiectul celei mai părinteşti purtări de grijă, ca nimic să nu le lipsească din cele necesare pentru îndeplinirea misiunii lor. Ele trebuesc astfel organizate, încât să fie în stare să crească preoţi şi învăţători de model. Dar între împrejurările de azi, repet, nu se poate face acest lucru în măsură destul de mulţămitoare.

Avem speranţa, că sinodul din acest an, convingându-se de necesitatea cea mai imperativă ce o are biserica noastră de prezent, va hotărî cu însufleţire clădirea unui seminar corespunzător chemării sale înalte. Îndeosebi avem speranţa, că Excelenţa Sa Înalt preasfinţitul nostru arhiepiscop şi mitropolit *Ioan*, cu energia cu care a dus la îndeplinire clădirea bisericei noastre catedrale, va stărui şi pentru ridicarea unui nou seminar.

Dar nu numai arhidieceza noastră, ci şi dieceza Caransebeşului are urgentă trebuinţă de un nou edificiu seminarial. După-cum am spus la timpul său în această revistă, Prea Sfinţia Sa părintele episcop Dr. *Miron E. Cristea*, prin o frumoasă pastorală a iniţiat o colectă şi pune mari stăruinţe pentru clădirea unui seminar în centrul eparhiei Pr. Sfinţiei Sale. «Foaia Diecezană» aduce număr de număr numele celorce contribuesc din averea lor pentru realizarea măreţului scop. Prin această iniţiativă P. Sfinţia Sa a arătat că ştie de unde să înceapă opera de bun păstor al bisericei. Dumnezeu să-i ajute ca să vadă lucrarea terminată în scurt timp.

Când aceste două seminare vor aveà edificii corespunzătoare (cel dela Arad are, clădit fiind sub păstorirea Inalt Prea Sfinţiei Sale pe când erà episcop la Arad), atunci putem sperà că cultura preoţimii şi a învăţătorimii noastre va face progrese simţite.

*

Noii arhierei din Ţară. La cele trei locuri vacante de arhierei au fost confirmaţi: P. C. arhim. *Teofil Mihăilescu* cu titlul de Ploeşteanul, P. C. arhim. *Vartolomeu Stănescu* cu titlul de Băcăoanul şi P. C. Iconom *Alex. Petrescu* din Craiova, despre ale cărui scrieri am vorbit în numărul trecut al acestei reviste, cu titlul de Botoşeneanul.

*

Congres pentru catihetică. În zilele din 6—11 Sept. n. a. c. se va ţineà la universitatea din Viena un congres pentru catihetică. Programul foarte bogat şi interesant conţine următoarele 4 categorii de chestiuni:

1. Chestiuni metodice pentru predarea religiunii în şcoalele poporale (predarea religiunii în clasele de mijloc şi cele de sus. Predarea istoriei biblice; predarea liturgicei; planul de învăţământ pentru clasele de mijloc şi pentru cele de sus ale şcoalei poporale. Predarea religiunii pentru copii puţin desvoltaţi în cele intelectuale).

2. Manualele pentru predarea religiunii în şcoala poporală.

3. Chestiuni metodice cu privire la predarea religiunii în şcoalele mai înalte, în legătură cu manualele pentru aceste şcoli. În legătură cu acest punct din program se vor tratà o mulţime de chestiuni de tot interesul pentru catiheţii noştri din şcoalele secundare.

4. Literatură pentru catiheţi şi învăţători de religiune.

Ar fi bine să iee parte măcar unul dintre catiheţii noştri la acest congres şi apoi să raporteze despre lucrurile bune pe cari le va fi auzit şi văzut acolo, ca să vedem ce putem învăţà dela alţii. De sigur — destul de mult.

Un bilet de membru al congresului costă 10 cor.